

ELGOIBARREK GOTZON GARATE OMENDU DU

Elgoibartarrek esker ona eta maitasuna erakutsi diote idazle, jesuita eta euskaltzale elgoibartarrari, bere heriotzaren urteurrenean.

Hunkigarria izan zen urriaren 8ko herri-omenaldia. Plaza Handia jendez bete zen, eta, euriaren mehatxua uneoro gainean izan bazen ere, polita izan zen Gotzonen jaiotetxean haren omenezko oroitarria bistaratzeko ekitaldia. Gero, Musika Eskolan izan zuen segida Elgoibarko Izarrak eta Elgoibarko Udalak, herritar batzuekin batera, antolatutako herri-omenaldiak, eta hitz baten laburbildu beharko bagenu omenaldian bizi izandakoa, hunkigarria izan zela esango dugu. Musika Eskola txiki geratu zen elgoibartarrok Gotzoni diogun estimazioa erakusteko. Gainera, omenaldia Internet bidez zuzenean segi-tzeko aukera ere izan zen.

Urriaren 9an, berriz, Gotzonen lanen gaineko erakusketa inauratu zuten. Gotzon bera hobeto ezagutzeko, eta, batez ere,

Gotzonen lanaren handitasuna ikusi eta ezagutzeko aukera paregabea da urriaren 23rarte zabalik egongo den erakusketa.

Bi egunotako erretratuak ekarri ditugu gehigarri honetara. Baina, hori baino gehiago ere ikusi eta irakurri ahalko duzue gehigarrian zehar: Udaleko Euskara Saileko eta Elgoibarko Izarra Kultur Elkarteko presidenteeek, iritzi artikulu bana idatzi dute. Gainera, Gotzonen txikitako lagunekin ere egon gara, eta aspaldiko oroitzapenei hautsa kentzen jardun dugu. Gotzonen anaia den Roman Garateri, berriz, bi orritako elkarrizketa egin diogu, bi anaian arteko harremana eta elkartzitza zelakoa izan den jasotzeko helburuarekin. Eta, amaitzeko, Gotzonen iritzi eta pentsamenduen entresaka txiki bat egin dugu azken orrian, Gotzon hobeto ezagutzeko helburuarekin.

Gehigarriaren koordinatzailea: Imanol Larrañaga
Elkarrizketak: Ainhoa Andonegi eta Ainara Argoitia
Erretratuak: Asier Orbea eta Ainhoa Andonegi
Diseinua eta maketazioa: Leire Rubio

ETA ORAIN, ZER?

Urtea da gure artetik alde egin zenuela, Gotzon. Eta zoritxarreko heriotzaren urteurrenarekin batera, zure izen-abizenak han eta hemen azaldu eta entzun dira. Behar bada, azken egunotan gehien entzun diren izen-abizenak izango dira zureak. Herri-omenaldia antolatu dizugu; zuen jaiotetxeko horman Angel Mari (Gotzon) Garate hizkiak iltzatuta geratu dira betiko; erakusketa bat prestatu dugu zure liburugintzaren handitasuna ikusi nahi duenarentzat; BARRENen ez dakit zenbat orri eskainiko dizkizugun; aparteko hitzaldi-zikloa antolatu dugu, zu eta euskara aitzakia hartuta ... Dena zure omenez. Jendeak baloratzen duelako zuk egindako lana. Elgoibartarrok estimatzen zaitugulako, Elgoibartik 12 urte zenituela alde egin bazenuen ere.

Ondo dago hau dena; egin beharrekoa zen zure izena eta izana ahanzturaren zulo beltzera ez jausteko, baina, behar bada, ez da hori zuk elgoibartarrongandik jaso nahi duzuna. Elgoibartik datorren guztia ontzat hartzen duzula irakurri nizun behin, eta pozik egongo zara zure omenez prestatu dugunari begira. Alabaina, zuk beste gauza bat nahi duzu. Zuk nahi duzuna elgoibartarrok gure euskaltasunari eustea da. Baina, noski, hau omenaldi bat prestatzea baino zailagoa da. Omenaldiak egun bateko kontuak dira. Elgoibarren, ordea, euskalduna izateko borondatea eguneroko jardunarekin uztartu behar da, eta hau, zoritxarrez, zuk eta guk nahi baino gutxiago ikusten da gure kale eta etxeetan.

Aurreak erakusten omen du atzeak zelan dantzatu. Eta guk, zorionez, maisu ezin hobea daukagu elgoibartarrok mingaina zelan dantzatu behar dugun ikusi eta ikasteko. Ez dakit zenbatek segituko dugun zure arrastoa, baina Elgoibarko Izarratik aha-leginduko gara zuk zabaldutako bidea sasiek itxi ez dezaten. Astirik eta aukerarik baldin badaukazu, Gotzon, zaindu egiten diharduguna, eta bidean okertzen bagara, esaguzu beldurrik gabe.

Ander Soraluze
ELGOIBARKO IZARRA Kultur Elkarteko lehendakaria

ESKERRIK ASKO, GOTZON

Gotzon Garate ... Zer esan gizon honi buruz? Elgoibarko Udalaren Euskara Sailaren izenean, honako honetan hitzaurre hau egitea egokitu zait. Ziur nago ni baino gehiago esatekorik duenik badela, baina ohorea da niretzat hemen idazteko eman didaten aukera hau. Eta ohorea diot, Gotzonek daukan itzala zinez handia delako.

Beste askok bezala, Gotzonen obrarekin izan nuen lehen harrimana, Batxilergo garaian irakurri beharreko bere liburu bat izan zen: *Izurri Berria*. Han hasi zen, eta beste zenbaitekin jarraitu (*Esku leuna, Goizuetako ezkongaiak, ...*). Gustura eta erraz irakurtzeko liburuak. Denborarekin jakin izan nuen beste arlo askotan ere aritua eta aditua zela Gotzon, arlo horiek gehiegi sakondu ez ditudan arren.

Buru belarri aritu da bere helburuak lortzeko lanean. Bizitza osoa (beno, bizitza osoa ez, berak esana baita 12 urterekin hartu zuela euskararen kontzientzia), euskarari dedikatuz. Gotzonek ordain ezineko obra ugari utzi dizkigu. Beraz, bihoa omenaldi xume hau egindako lanagatik nire eskerrik beroenak emateko.

Bere garaian Euskal Filologiako karrera sortzea ez zen lan erraza izango. Hala ere, Gotzonek ereindako haziak eman du fruitua hor ditugulako bere ikasleak han eta hemen euskararen alde lanean dihardutenak.

Horretaz gain, baserrietan ere izan zuten bera ezagutzeko aukera. Zenbat eta zenbat ordu pasako zituen Gotzonek baserri baserri, datuak jaso eta bere koadernoetara biltzen, galtzeko arriskuan zeuden hitzak berreskuratzen eta euskal baserrietan

isilpean gorderiko altxorrek guri erakusten. Eta horrela jarrai nezake amaigabeko meritu zerrenda aipatzen.

Pena bat daukat: pertsona ezagutu ez izana. Bere obraren berri izan arren, azken urte honetan, bere omenaldia prestatze lanean, jabetu naiz benetan Gotzonen dimentsioaz. Bere gizatasunari buruz zer esan? Harenganako miresmena da nabaritu dudana sentimendu nagusia.

Beraz, Gotzon, atrebentzia ez bada, utziko didazu idatzi labur hau guztiz hunkitu nauen zure esaldi batekin bukatzen? Ezin hobeto dator-eta zure izaera laburbiltzeko, eta zure lanari esker beste askok ere geure egingo duguna: Euskara ala ezkara. Baina esan behar dizut Gotzon, lagun bati irakurri nion moduan, eta hein handi batean zuri eta zu moduko beste pertsona haundiei esker ... , Euskara, beraz, bagara. Mila esker denarengatik, Gotzon.

Jon Peli Uriguen
Udaleko Euskara Batzordeko lehendakaria

Tente: Ramon Arozena, Sabin Argarate, Inazio Mugertza, Joxe Mari Ibarluzea, Bixente Untzilla, Jesus Rementeria eta Sabin Garate. **Makurtuta:** ezezaguna, Roberto Sol, Juan Jose Gorrotxategi Plantillerito, Felix Aiesta, Xabier Argarate eta Gotzon.

PLAZA TXIKIAN HAZITAKOAK

Oroitzapen lauso batzuk baino ez dituzte gordetzen Jesus Mari Ansolak, Tomas Belaustegi *Bizkaik* eta Sabin Argaratek umetan Gotzon Garaterekin igarotako momentuez, hartzaro zoriontsua izan zutenaren erakusgarri. Izan zitekeen bestera ere, baina. Izan ere, bete-bete harrapatu zituen Francoren garai gogorrenak. “Eskolan eta lagunekin erdaraz egiten genuen, eta etxean, euskaraz”, esan du Jesus Marik. Gotzonek berak esana da 12 urterekin hartu zuela euskararen kontzientzia, Durangora joan zenean. “Gotzon izena bera ere... Anjel Mari zen guretzat. Euskaltzale amorratua egin zen gero, eta orduan hartu zuen Gotzon izena”.

Plaza txikian batzen ziren orduan futbolearen edo kaniketaren aritzeko. “Bata besteari traba egiten” ibiltzen ziren. “Futbolari moduan antzekoak ginen, baina saltaka Gotzon gehiago zen. Azkarra zen, ni baino askoz azkarragoa, baina ez bere anaia Jose Luis bestekoa. Hura polbora zen”, gehitu du Bizkaik.

Antxitxika trebea zen Gotzon, eta horrek estuasun bat baino gehiagotik libratu zuen. “Leku Ederren ortuak zeuden lehen, eta guk goserik pasa ez arren, sobrante handirik ere ez genuen izaten. Gogoan daukat zelan joaten ginen Ulaziaren ortura, sagarrak lapurtzera. Saltaka jaisten ginen gero San Raketik Santanara, Ulazia eta txakurra atzetik genituela. Goiko-errotara iritsitakoan uretara salto egiten genuen, erropa eta guzti, eta han gelditzen ziren Ulazia eta txakurra begira”, dio Bizkaik. Haiek nekatzen zirenean, erropak kendu, bazterren batean lehortzen jarri, eta igerian jarraitzen zuten.

Korrika bakarrik ez, hala ere. Bestela ere “azkarra” zen Gotzon, Jesus Mariaren arabera. “Ni baino bi urte zaharragoa ere bazen, baina nik lidertzat neukan”, dio. Monagillo elkarrekin jardun zuten, eta gogoan ditu Gotzonek kontatzen zizkion ipuinak. “Irudimen handia zeukan. Santuak gordetzen zituzten gelan elkartzen ginen, eta han egoten ginen Gotzoni entzuten.

Piraten kontuak, sorginenak, *saka-mantekasenak*... ipuin beldurgarriak denak ere. Ez nau harritzen gero Bronxera joan izana”.

Plaza txikitik frontoira. Futbolearen ez zenean pilotan aritzen ziren. “Gerardo Arriolak lagatzen zizkigun pilotak, biguntze aldera. Eskuak txikitzen genituen guk”, gogoratu du Bizkaik. Etxean euren egindakoekin ere sarri ibili behar izaten zuten, baina. “Hariarekin egiten genituen, nola edo hala. Gero izaten ziren kontuak ama hari bila hasten zenean. Gure amak ere ez zekien erderaz, baina orduan botatzen zituen ederrak!”.

Garatetarren jostundegian ere izaten zen haria ugari. Sabin jostundegi parean bizi zen, eta behin baino gehiagotan tokatu zitzaion lan egitea. “Lan asko izaten zen han, eta traje barrenetako hariak kentzen jartzen gintuzten gu, hilbanatutakoa soltatzen”, dio. Akorduan dauka 19:00ak aldera, errosarioa errezatzen zutela, eta goizean, orduero, aitagurea. “Fede handikoak ziren. Anjel Mariaren aitari *aixaren* esaten zioten. Ez da harritzekoa lau seme Jesuita sartu izana”. Gotzonen gurasoak oso langileak zirela dio Sabinekin, eta akorduan dauka motorrean zelan ibiltzen ziren, atzean trajeak zituztela. “Elgoibarren lehenengoetako motorra izango zen hura”, dio.

Zinea ere gauza berria zen. Igandetan izaten zen, baina ordaindu egin behar zenez, sarri kanpoan gelditu behar izaten ziren. Oesteko pelikulak, besterik ez zen izaten. Hortik gero bakerotan jolasteko zaletasuna. Beranduago etorri ziren bestelakoak. “*Las chicas del tren* ekarri zutenean han jarri ginen denok lehenengo ilaran, zerbait ikusteko asmotan”, bota du Bizkaik. Neskatan hasi gabe zeuden artean, baina ordurako begiz jota zituzten euren adineko neska batzuk, Gotzon Garatek berak aitortu izan zuen moduan: “Isabelita *Txatia*, Ana Mari Irureta, Libe Iriondo eta beste batzuei, gaztetxo guztiok begi argiz begiratzen genien; politik eta jator askoak ziren”. Izenak aitatzearekin batera, bat etorri dira Gotzonen umetako lagunak. “Begi ona zeukan”.

Herri-omenaldia argazkitan

Plaza Handira deituta zeuden urriaren 8an Gotzonen omendu nahi zuten herritarrek. Herriko plaza jendez beteta zegoen arratsaldeko 19:00etan.

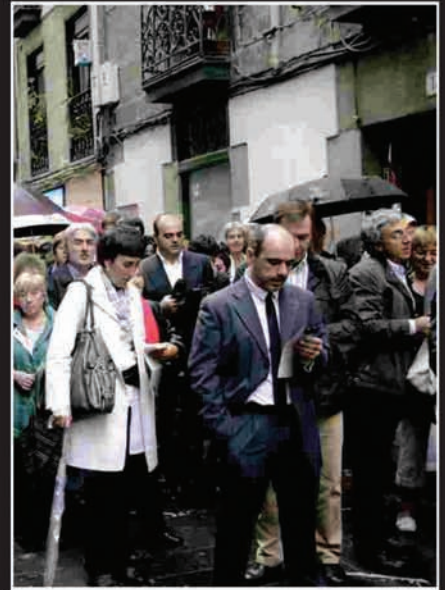
Anitak, arreba zaharrenak, bistaratu zuten Gotzonen omenez haren jaiotetxean jarritako oroitarria.

Oroitarria bistaratu ondoren, Gotzonen jaiotetxea bedeinkatu zuen Benantzio parrokoak.

Polita eta hunkigarria izan zen Gotzonen ilobek etxearan aurrean dantzan egin zuten uea.

Amaieran, Angel Ugarteburuk prestatutako bertsoak kantatu zituzten han bildutakoek.

Erretratuan, Gotzonen anai-arrebak, omenaldiko eragileak, eta omenaldian parte hartu zuten batzuk ikusi ditzakegu, denak Gotzonen inguruan.

Elgoibarko alkatea eta Elgoibarko Izarrako presidentea Gotzonen anai-arreben alboan egon ziren omenaldiak iraun zuen artean.

Gotzonen erretratuekin osatutako bideoari laguntzeko, haren gustuko bi kanta kantatu zituzten Agurtzane Garziak eta Mari Juli Arregik.

Azpeitiko Odrizolatxo baserrikoek ere ez zuten huts egin; Gotzzonek ere izugarri estimatzen zituen Jose Inazio eta Arantxa.

Musika Eskolako auditorioa txiki geratu zen. Gotzon joan zen, baina, bistan da, elgoibartarren akorduan geratu dela.

Anai-arreba guztien izenean, Romanek jaso zuen antolatzaileek egindako erregalua.

Urriaren 9an Gotzonen lanen gaineko erakusketa inauguratu zen Kultur Etxean. Urriaren 23ra arte egongo da zabalik erakusketa.

Jabier Kaltzakortak, Gotzonen ikasleak eta lankideak, eman zizkien Gotzonen lanen gaineko azalpenak erakusketaren inauguraziora joan zirenei.

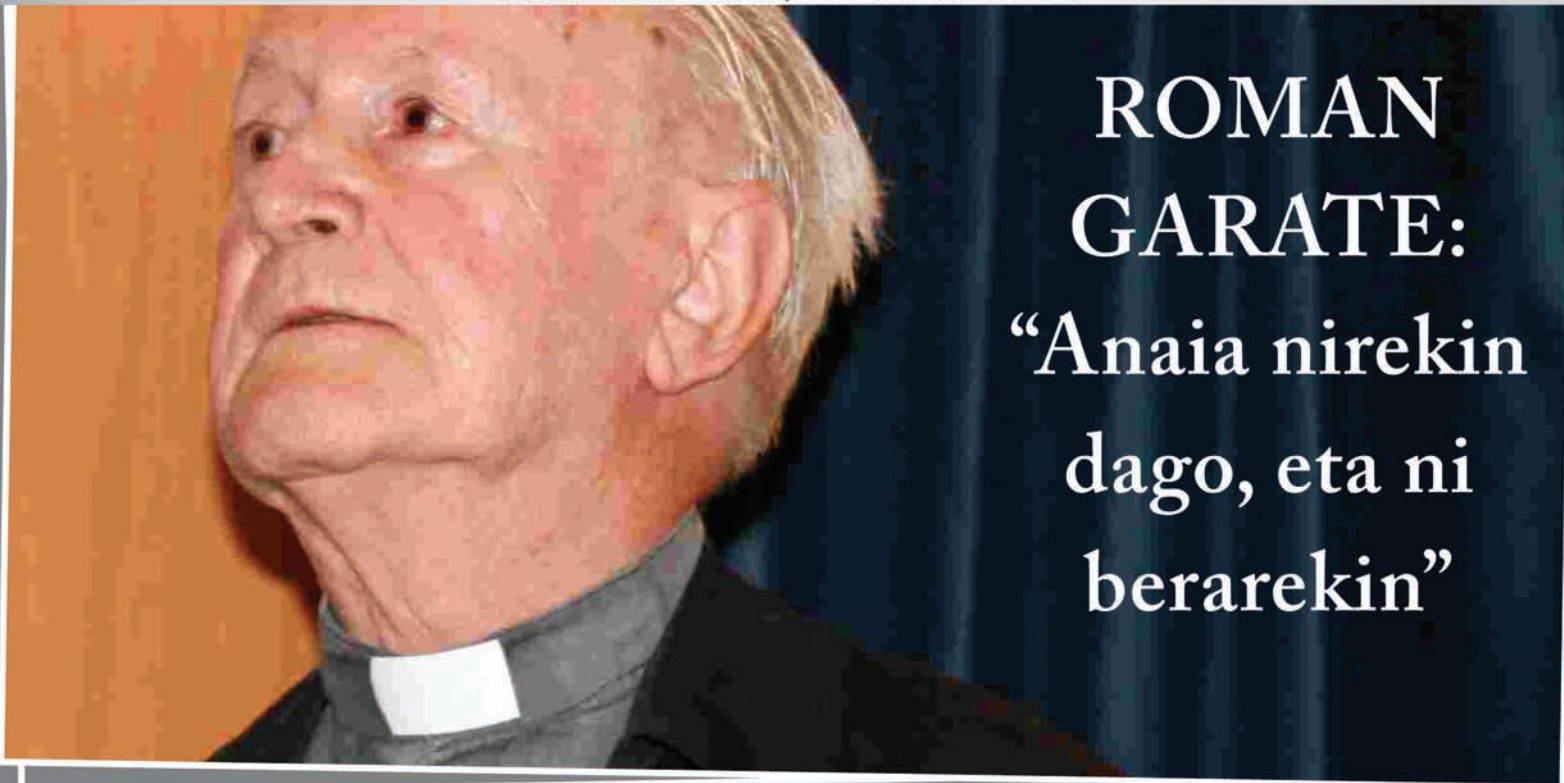
Erakusketan, Gotzonen liburu eta lanak ez ezik, Gotzonen izaera eta bizitza hobeto ezagutzeko hainbat panel ikus daitezke.

30 liburu inguru argitaratu zituen Gotzonek; denak daude ikusgai erakusketan.

Erakusketa inauguratu ondoren, kantu kalejira izan zen Kultur Etxean hasi eta Madalaraino.

ROMAN GARATE: “Anaia nirekin dago, eta ni berarekin”

Roman Garatek 84 urte ditu. Anai-arreben artean seigarrena da, eta Gotzon baino hamar urte zaharragoa. Anaiak, jesuitak eta lagunak ziren Roman eta Gotzon, azken urteetan, batez ere. Haren heriotzaren urteurrenean, familiaren bizipenak eta oroitzapenak ekarri ditu gogora Romanek.

Urtebete pasatu da Gotzon hil zenetik. Nolakoa izan da zuretzat, urte hau?

Betea izan da. Bizitza drama da, eta drama hitzak grekoz mugimendua esan nahi du. Eta drama batzuetan tragedia izaten da, eta beste batzuetan komedia. Sarritan tragikomedia bihurtzen da. Anaiak eta biok sarritan barre egiten genuen hemen, Komunitatean, eta hori ezin dut beste inorekin berritu. Bera nirekin dago, eta ni berarekin. Bere oroitzapen zoragarriak nirekin daude.

Nolakoa zen zuen arteko harremana?

Bizipen oso gogorak izan genituen. Ni izan nintzen berarentzat aita, ama, semea, alaba eta dena! Berarekin egoten nintzen goizetik gaueraino. Harreman estua geneukan, gero eta estuagoa, sakonagoa eta maiteagoa. Niri igerian egitea izugarri gustatzen zait, eta abuztuan Getariara joaten naiz, normalean. Iaz ez nintzen joan, eta niretzako gozamina izanda, zergatik ez nintzen Getariara joan galdetu zidan anaiak. “Anjel Mari, zurekin hemen egotea gozamen handiagoa da niretzat”, erantzun nion. Eta egia zen. Azken 40 urteak elkarrekin eman ditugu.

Nola bizi izan zenuten Gotzonen gaixotasuna?

Azken urteetan, batez ere, oso gogorra izan zen. Buruko infartua eman zion, eta gainera minbizia zeukan. Ohetik altxatzeko ere ez zen gai. Burua beti argi izan zuen, eta bihotza gero eta maiteago. Bakean eraman genuen gaixotasuna, eta azken unera arte, umorerik galdu gabe, berak batez ere.

Nola ikusten zuen heriotza?

Askotan esaten zidan, bazela Jaunak bere ondora eramateko ordua, eta beldurraren arrastorik ere ez zeukan. “Hil eta piztu zerala jauna” esaten dugu guk, eta hori oso barneratuta zeukan. Bizipoz handia zeukan. Bezperara arte argi-argi egon zen. Egunean bertan ondoez txiki bat izan zuen, eta hantxe gelditu zen, aingerutxo bat bezalaxe.

Zerk kezkatzen zuen, Gotzon?

Bere kezka nagusia euskararen galera zen. Mina, heriotza eta munduan gertatzen diren ezbeharrak ikustea ere mingarria zen berarentzat, eta baita elizaren kontrako irainak ere; kritikak ez, irainak. Jesuslaguna zen, eta berarentzat Jesukristo eta eliza oso garrantzitsuak ziren. Ekologiak ere kezkatzen zuen, eta naturaren kontrako kalteekin ere kezkatuta zegoen.

Hamaika anai-arreba eta gurasoak bizi zineten Elgoibarko etxean. Nolakoa zen zuen bizimodua?

Askotan gogoratzen zituen berak aita eta ama, eta esaten zidan: “Roman, zelako zorionsuak izan ziren aita eta ama, eta zelako maitasuna eman ziguten...”. Aita eta ama adoratu egiten zituen. Familia zoragarria izan zen berarentzat.

Lau anaia Jesuita. Nondik datorkizue bokazio hori?

Gure aitak sartu zuen etxean kristautasuna eta maitasuna, eta sekula ez nion debekurik entzun. Nik Jesuita sartzea erabaki nuenean, aita izan zen jakiten azkena. Amak bazekien,

etxeoket eta lagunet ere bai, baina aitak ez. Banekien aitarentzat disgustua izango zela. Bi edo hiru egun hitzik esan gabe egon zen. Ez haserreagatik, baizik eta disgustuagatik. Gerora, Innsbrucken (Austrian) eman nuen nire lehenengo meza eta hantxe izan ziren gurasoak eta Anjel Mari anaia. Aitak esan zidan bere bizitzako egunik zorionsuenak izan zirela.

Noiz erabaki zuen Anjel Marik Gotzon izena hartzea?

Jesusen Lagundian artikulua idazten hasi zenean, Gomiga izena hartu zuen: Gotzon Miren Garate. Jesusen Lagundian, euskal munduan barneratzen hasi zenean Gotzon izena hartu zuen, baina gure etxean Anjel Mari izan da beti.

Hizkuntza asko hitz egiten zituen, baina euskara maite zuen.

Bere arnasa eta bere bihotz taupada zen euskara. Miterrand presidentek esan zuena gogoratzen zuen beti: "Hizkuntza bat hiltzen denean, herri bat hiltzen da". Geure nortasuna zabaldu nahi zuen, inor baztertu gabe, jakina. Azken egunera arte euskararen alde egin zuen lan. Behargina zen, eta euskara maite zuen. 'Maitasuna' hitza asko erabiltzen zuen. 'Errespetua' ere bai, eta azken urteetan sarri errepikatzen zuen 'esker ona'. Jendeari eskerrak ematea nahi zuen.

Gotzonek esana da, Euskal Herrian apaizek euskararen alde lan egin behar zuten. Zer uste duzu zuk horri buruz?

Nik ere euskara maite dut nire bihotz taupadak bezalaxe. Berarekin bat nator horretan. Euskaldunak gara, eta euskaraz egin behar dugu. Ez inor baztertzeko, baina geurea delako. Gotzonek mundu osoan zehar zabaldu zuen euskara.

Zuen ume denboran euskaraz hitz egiteko zailtasunak zeuden. Nola moldatzen zineten euskaraz egiteko?

Nik artikulua bat idatzi dut horri buruz. Sarri esaten dugu gaur egun gure ume denboran baino gehiago egiten dela euskaraz, eta bera ere optimista zen horretan. Baina ez zen gogoratzen *gerra inzibilak* harrapatu zuela ume denboran. Ni komunio handia egiteko prestatzen ari nintzen, euskaraz, beste 60 lagunekin, eta Nazionalak bortxatu egin gintuzten gaztekeraz ikastera. Euskararen kontrako joera nagusitu zen, eta euskara kaikuena zen. Emakumeek sufritu zuten batez ere joera hori, eta euren artean gehiago egiten zen gaztekeraz gizonetako artean baino. Gure etxean beti euskaraz egiten genuen. Gotzonek euskara makalenarekin egin zuen topo, eta eskoletan ere euskara baztertuta zegoen. Berak sekulako bultzada eman zion, eta meritu handia izan du.

Nolakoa zen Gotzonen eta Elgoibarren arteko harremana?

Izugarri maite zuen Elgoibar, apur bat *Chauvinista* zen kontu horrekin. Mundua maite zuen, baina herritartasunarekin maite zituen beste herriak. Euskal Herriaren mamia Elgoibarren jaso zuen, eta bere ustez, Elgoibarren hitz egiten den euskara zoragarria zen. Elgoibarrekin asko gogoratzen zen.

“Nahiago dut euskaraz mintzo den Euskal Herri azpiratua, Euskal Herri independente erdalduna baino. Euskara galduz gero, dena galdu dugu”.

Azken orria Gotzontzat berarentzat gorde dugu. Haren diskurtsoarentzat, zehatzagoak izateko. 2005eko uztailean Hasier Etxeberria idazle elgoibartarrak JAKIN aldizkarian Gotzoni egindako elkarrizketa sakon eta interesgarria hartu, eta Gotzonek esandako ideia batzuen entresaka egin dugu. Elkarrizketa oso irakurri nahi baduzu, eskatu JAKIN aldizkaria Udaleko Euskara Sailean (Telefona: 943 74 43 66 / E-posta: www.euskara@elgoibar.org).

Elgoibar eta familia

- “Nire haurtzaroa guztiz zoragarria izan zen Elgoibarren. Niretzat ez dago munduan Elgoibar bezalako herririk”.
- “Bizitza honetan eduki dudan gauzarik ederrena familia da”.
- “Gure gurasoak oso fededunak ziren; gure aitari batzuek `Aitxaren` deitzen zioten, ermita eta leku seinalatuen aurretik pasatzean aitaren egiteko ohitura zuelako. Beraz, ez da harrizkeoa izango lau seme jesuita sartu izana”
- “Elgoibarko seme-kuttun izendatzeko proposamenak poz handia eman zidan; ez naiz tituluen gose, baina elgoibartarren aldetik datorren gutzia oso estimagarria da”.

Bizitza, bizipoza ...

- “Irmotasuna, jakinduria eta maitasuna osatzen duten koktela bezalakorik ez dago bizipoza loratzeko”.
- “Mundu honetako gauzarik handiena maitasuna da, eta oinarria, justizia.”
- “Jendearekin tratatzerakoan beti pentsatu izan dut bi baldintza bete behar direla: maitasuna eta errespetua”.
- “Egiak, maitasunarekin batuz gero, pentsatu ezinezko indarra eta eragina ditu”.
- “Nahiko independentea izan naiz beti. Ez dakit bakarrik jaten, baina kirola egiteko ez bada, gusturen neure gelan egoten naiz lanean: bakar-bakarrik”

Euskal Filologia Deustuko Unibertsitatean

“Deustun irakasle hasi nintzenean, ikusi nuen hemen bagenuela filologia hispanica, aleman filologia, ingelesa eta frantsesa ere bai ... Baina, gure herrian euskal filologiari ez?!”. Errektoreari esaten nion euskal filologia jarri behar genuela, baina kasurik egiten ez zidatenez, 1977an artikulu bat idatzi nuen, eta Euskal Herriko egunkari guztietara bidali: “El proximo curso comienza la filologia vasca en La Universidad de Deusto”. Errektoreak txantajista nintzela esan zidan, baina jendea animatzeko egin nuela erantzun nion. Eta halaxe hasi ginen, eta gaur arte”.

Euskara, abertzaletasuna, independentzia, autodeterminazioa ...

- “Jainkoarekin batera, euskara izan da beti nire bizipoza”.
- “Hizkuntzak ikastea izan da umetatik nire zaletasun handienetako bat. Mintzatzeko, adibidez, bederatzik ikasi nituen”.
- “Bederatzik urte kanpoan eman ondoren, euskara berreskuratzeko biderik motzenaren bila hasi nintzen. Hoberena baserrietara jotzea zela erabaki nuen. Erdi-erditik asmatu nuen; bai horixe!”
- “Abertzaletasuna izatea euskararen eta Euskal Herriaren independentziaren alde egotea da. Euskara independentziaren aurretik, elkarri estu-estu lotuta badaude ere. Nahiago dut euskaraz dakien eta euskararen alde diharduen ez-abertzaletasuna, euskalduna ez den abertzaletasuna baino”.
- “Euskara galduz gero, dena galdu dugu. Eta euskarari eusten badiogu, ni ziur nago goiz edo berandu lortuko dugula independentzia. Euskal Herriaren independentzia gure nortasunari eustearren nahi dut. Espainolen azpian bagaude, euskara galduko dugulako.”
- “Autodeterminazio eskubidea ez dugun bitartean, Euskal Herriaren istiluak izango dira; ez da bakerik izango”.

